

УДК 336.225 Доц. О.А. Сич, канд. екон. наук – Інститут підприємництва та перспективних технологій при НУ "Львівська політехніка"

ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто проблеми пільгового оподаткування в Україні та необхідність застосування окремих методів стимулювання в умовах економічної кризи.

Ключові слова: податкова система, податкове стимулювання, податкові пільги, методи стимулювання, ефективність податкових пільг.

Assoc. prof. O.A. Sych – Institute of Business and Innovative Technologies at NU "L'vivs'ka Politekhnik"

The tax stimulation of the economic development

The article deals with the problem of privileges in taxation in Ukraine and necessity of improvement of some methods of tax stimulation in the case of economical crisis.

Keywords: tax system, tax stimulation, privileges in taxation, methods of tax stimulation and effectiveness of tax privileges.

Постановка проблеми. Аналіз світового досвіду податкового реформування переконує, що коли економіка країни потребує істотної структурної перебудови та масштабних соціальних реформ, уряди використовують здебільшого податкові пільги, які є одним із найефективніших інструментів податкової політики держави для стимулювання розвитку економіки. В умовах кризи потрібно заохочувати всіма можливими, зокрема фіскальними, механізмами інвестиційний попит, щоб підтримати реальний сектор економіки та уникнути безробіття. Тому питання використання податків як стимулювального механізму зараз набуває особливої ваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Використання стимулювальної функції податків дискутується в економічній літературі понад 10 років – це питання з'явилося одночасно із введенням в дію основних податкових законів "Про ПДВ" та "Про податок на прибуток" у 1997 р. Вивченню цієї проблематики присвятили свої праці Ю.Б. Іванов, Я.І. Литвиненко, І.О. Луніна, П.В. Мельник, Т.І. Соколовська, С.І. Юрій та багато інших. Чимало науковців вважає стимулювання підвидом регулювальної функції, а отже, лише допоміжним інструментом впливу на економічні процеси, інші – самостійною функцією податків і вирішальним чинником для заохочення до певного виду діяльності. Також існує негативне ставлення до пільг загалом, думка про недієвість галузевих податкових звільнень в Україні стала досить поширеною [1].

Мета дослідження. Досі залишається невирішеною проблема доцільності застосування податкових пільг для стимулювання економічних процесів, чи заміни їх іншими інструментами державного впливу, зокрема прямими дотаціями. Саме тому актуальним є всебічне її вивчення.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, державне стимулювання економічного зростання необхідно здійснювати з допомогою саме системи пільг, яка володіє механізмом заохочення, спонукання до певного виду діяльності. Такий механізм повинен охоплювати означення об'єкта стимулювання – виду діяльності, – та методів стимулювання – видів пільгового оподаткування. Орієнтація на суб'єкт стимулювання, тобто конкретну господарську одиницю чи групу підприємств, є недопустимою, оскільки порушує принцип рівності у оподаткуванні. Лобіювання інтересів у Верховній Раді певних груп

підприємств призводить до надання їм пільг, які ставлять цю групу у вигідніше становище, ніж інші платники податків. Тому слід орієнтувати пільги на об'єкт – діяльність, спрямовану на збільшення виробництва валового внутрішнього продукту, а саме інвестиційну, інноваційну діяльність тощо.

Застосування системи пільг для стимулювання економічного розвитку можливе лише в разі дотримання принципів оподаткування та створення оптимальної податкової системи. Зокрема, необхідним є дотримання принципів рівності і справедливості, стабільності, гнучкості, прозорості, узгодженості та системного підходу. Побудова оптимальної податкової системи завжди залежить від форми державного управління і на ранніх стадіях державотворення має відверто фіскальний характер. Сучасні тенденції глобалізації економіки ставлять нові завдання перед державою та її податковою системою – уніфікація та гармонізація оподаткування в межах нових економічних утворів. На тлі цих змін державна податкова політика повинна враховувати чинники, які віддаляють теоретичні моделі оподаткування від реальних. А саме: можливість переміщення діяльності господарюючими суб'єктами, що не вдоволені рівнем оподаткування, у тіньовий сектор економіки, збільшення державного апарату управління та кількості державних службовців у різноманітних контролюючих органах (що зменшує кількість зайнятих в економіці), бажання уряду максимізувати власну вигоду та збільшувати видатки бюджету. Тому доцільно спочатку зменшити загальний податковий тягар і спростити адміністрування податків, яке поверне довіру до податкової системи держави і дасть змогу надалі застосовувати інші інструменти впливу, зокрема систему податкових пільг.

З точки зору пільгового оподаткування, запропоновані на розгляд Верховної Ради проекти Податкового кодексу містять низку недоліків[2]. У них немає систематизації та класифікації пільг, не встановлено критеріїв призначення та скасування пільг, показників їхньої ефективності. У структурі пільг більшість становлять пільги соціального призначення, а серед тих, що мали б стимулювати виробництво, є неефективні або такі, що не виконують свого призначення. Оскільки податок на прибуток найсильніше впливає на умови господарювання та майбутні можливості підприємства, пільговий інструментарій зосереджений саме в цьому податку. Хоча загальноприйнята в міжнародній і, зокрема, в європейській практиці диференціація ставок ПДВ за критерієм корисності товару спричиняється до економічного ефекту, який є абсолютно тотожним ефекту від надання галузевих податкових пільг

На нашу думку, для оцінки ефективності дії пільг стосовно податку на прибуток не достатньо виявити їх позитивний вплив на підприємство, яке ними користується. Необхідно розрахувати ряд абсолютних та відносних показників, що об'єктивно охарактеризують результат від запровадження тієї чи іншої пільги. Для цього варто порівняти податкові пільги до своєрідних державних інвестицій на мікрорівні. Таке порівняння небезпідставне: надаючи пільги, держава цим самим віддає у розпорядження підприємству кошти, які за інших умов опинились би в доходах державного бюджету. Тобто, відбувається вкладення потенційно державних коштів у діяльність підприємства, і привабливість такого вкладення залежить від результатів використання цих коштів.

Звідси випливає, що показники ефективності інвестицій можуть застосовуватись в оцінці ефективності податкових пільг, які надаються державою.

За підрахунками, оптимальний період дії податкової пільги становить чотири роки. За менший час пільга не спрацює, а за більший – виникають можливості зловживань і втрати ефективності. Коефіцієнт еластичності приросту податкових надходжень до бюджету за наданими пільгами становить 1,9. Це означає, що 1 грн пільг буде нагороджена 1,9 грн додаткових надходжень до бюджету після завершення періоду їх надання [3]. Аналіз динаміки наданих податкових пільг та інвестиційної активності підприємств України показав, що пільги справляють на суб'єкти господарювання чималий психологічний ефект. Коефіцієнт кореляції між наданими пільгами та інвестиціями змінюється від 0,7 до 0,9 [3, 4]. Хоча інвестиції в Україні здійснюються під певні "пільгові проекти", однак наявність пільг є вирішальним чинником для потенційного інвестора.

Прирівнювати пільги до державних інвестицій з використанням PEST-аналізу, рекомендовано тільки на макрорівні [5]. Такий аналіз повинен передбачити вивчення політико-правового середовища, економічних, соціокультурних та технологічних умов для вибору методів податкового стимулювання.

Щодо політико-правового середовища, то як було показано вище, нестабільність законодавства та політичне лобіювання інтересів груп зменшує ефективність пільг. Для впливу на економічні умови в країні доцільно виділити дві сфери – виробництво та обіг, тоді кожна зі сфер матиме свій набір пільг – для стимулювання виробництва використовуватимуться пільги по прямих податках, для пришвидшення обігу – пільги з непрямих податків, зокрема ПДВ.

Основною соціокультурною проблемою, яка потребує державного втручання, є забезпечення економіки висококваліфікованими працівниками. Для цього потрібні високі заробітні плати а також пільгове оподаткування фонду оплати праці. Стосовно стану і особливостей науково-технічного прогресу в Україні, то податкові пільги повинні мати вибіркового характеру, щоб стимулювати саме найновіші досягнення, а не застарілі технології.

Пільги повинні не лише збільшувати прибуток підприємства, який залишається у його розпорядженні, але і стимулювати його до реінвестування прибутку та розширення виробництва. Тому важливим уточненням, яке потрібно внести до податкового законодавства для окремих галузей економіки, є вимога щодо реінвестиції, зекономлених за рахунок пільг коштів та планомірного розширення діяльності. Інакше усі ці пільги дадуть змогу використовувати прибуток на споживання або розподіляти між засновниками, а це не призведе ні до розширення виробництва, ні до зростання бюджетних надходжень. Така пільга виглядатиме як подарунок окремим категоріям платників.

Обсяг інвестицій, яких стосується згадана пільга, є надзвичайно великим. Тому скористатись нею можуть тільки великі проекти, що не сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, від якого залежить добробут держави загалом. Виходячи з цього, пропонуємо зменшити мінімальний обсяг інвестиції, потрібної для отримання пільги.

Можемо узагальнити, що методами податкового стимулювання, які реально дають змогу заохотити розвиток підприємництва та потребують удосконалення, є: диференціація податкових ставок та відтермінування сплати податків; віднесення на затрати виробництва витрат, пов'язаних з науково-дослідними та експериментально-конструкторськими роботами; використання пришвидшеної амортизації та інвестиційного кредиту; спрощення оподаткування та створення вільних економічних зон (передбачає поєднання декількох видів податкових пільг за територіальною ознакою).

Таким чином, ми окреслили коло проблем та необхідних заходів у сфері пільгового оподаткування. Сучасний стан справ дає змогу говорити про відсутність системного підходу та використання методів "ручного управління" в економіці загалом та оподаткуванні зокрема.

Так, створення нових та діяльність існуючих вільних економічних зон в Україні зупинено. Податкова реформа уряду передбачає скасування спрощених режимів оподаткування та більшість пільг, замінивши їх державними дотаціями. Такий захід, хоча і обґрунтовують потребою гармонізувати оподаткування в рамках євроінтеграції, однак викличе негативну реакцію у малого бізнесу, оскільки змусить переходити на загальну систему оподаткування. Крім цього, через державні дотації підтримку насамперед отримають найкрупніші компанії. Адже субсидії надавали і раніше, наприклад сільгоспвиробникам, але виходило, що 7 % господарств отримували близько 3/4 всіх субсидій [1].

На жаль, досвід попередніх років свідчить, що кожен новий уряд розпочинає зміни у податковій системі з того, що видає податкові пільги або окремі умови "дружнім" господарським суб'єктам, про жодну економічну доцільність та обґрунтованість тут не йдеться. Декларована урядом політика підтримки інноваційного шляху розвитку економіки України потребує рішучих дій щодо її впровадження.

В умовах фінансової кризи, яка торкнулась України, уряд пропонує низку заходів, що мають на меті стимулювання виробництва. Це:

- заохочення ввезення в Україну коштів заробітчан, які підпадають під визначення неторгових платежів та поліпшують стан платіжного балансу. Для цього пропонується ввести мораторій до 1 січня 2010 р. для оподаткування переказів громадян України з-за кордону на користь членів їхніх сімей;
- впровадження до 1 січня 2010 р. пришвидшеної амортизації основних фондів, створених або придбаних за рахунок іноземної інвестиції, якщо така іноземна інвестиція була внесена в іноземній валюті та дорівнює або перевищує еквівалент 1 млн євро. У цьому випадку пришвидшеною вважається амортизація, коли її норми подвоюються, крім основних фондів групи 4, де затрати на їх придбання зараховують до валових витрат у повному обсязі;
- прийняття Закону України "Про індустріальні (промислові) парки" з метою створення на території України належних умов для завантаження вільних трудових ресурсів у непромислових районах, а також створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу. Це дасть змогу в майбутньому створити базу для податкових надходжень в дотаційних районах тощо.

Однак стимулювальних заходів вживають одночасно із обмежувальною політикою у сфері грошового обігу. Цей не виважений тактичний план дій не має логічного стратегічного продовження, тому може тільки поглибити кризу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У таких умовах необхідно розробити комплексну програму державного стимулювання економіки, яка міститиме систему податкових пільг. Найбільш дієвими є диференціація податкових ставок та відтермінування сплати податків, віднесення на затрати виробництва витрат, пов'язаних з науково-дослідницькими та експериментально-конструкторськими роботами, використання пришвидшеної амортизації та інвестиційного кредиту.

Зі сказаного випливає, що саме податкові заходи мають безпосередній та дієвий вплив на економічну діяльність, існує стійка кореляція між наданими пільгами і зростанням виробництва. Тому від податкових пільг, які науково обґрунтовані, відмовлятися не варто.

Література

1. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.newsru.ua/finance>
2. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.kmu.gov.ua> – Офіційний сайт Кабінету міністрів України.
3. **Загорський В.** Податки для конкурентоспроможної економіки// Дзеркало тижня. – 2006, № 17 (596).
4. **Сич О.А.** Податкове стимулювання розвитку підприємництва: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – Львів, 2003. – 20 с.
5. **Проблеми фінансово-кредитного** регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур: Монографія/ За заг. ред. Кузьміна О.Є., Алексєєва І.В. – Львів, 2007. – С. 17-36.

УДК 658.155 *Аспір. Т.В. Склярук (Вовк)¹ – НУ "Львівська політехніка"*

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ СУБ'ЄКТІВ РИНКУ

Розглянуто питання виникнення трансакційних витрат у взаємовідносинах суб'єктів ринку. Виділено та проаналізовано основні фактори, які впливають на величину трансакційних витрат.

Ключові слова: суб'єкти ринку, трансакція, трансакційні витрати, фактори виникнення трансакційних витрат.

Post-graduate T.V. Skljariuk (Vovk) – NU "L'vivs'ka Politekhnika"

Research of factors of transaction costs in mutual relations of market subjects

In the article is considered question of origin of transaction costs in the mutual relations of market subjects. Basic factors which influence on the size of transaction costs are selected and analysed.

Keywords: market subjects, transaction, factors of origin of transaction costs.

Актуальність проблеми

Актуальність вивчення трансакційних витрат у взаємовідносинах суб'єктів ринку зумовлюється трансформаційними процесами в економіці України, що неминуче приводять до розширення і реструктуризації ринкового середовища, яке зумовлює зростання трансакційних витрат у господарській діяльності. Ринкові взаємовідносини між суб'єктами господарювання на-

¹ Наук. керівник: доц. Г.М. Захарчин, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"